

תוואי שביל ישראל לאופניים

מנחם מרקוס ואביעד שר שלום

הרעיון להתוות מסלול רצוף לכל אורכה של הארץ – מגבול ישראל-סוריה ועד גבול ישראל-מצרים, מהחרמון עד אילת – הוא רעיון המשך לשביל ישראל הרגלי, ונולד כתוצאה מגידול מרשים במספר המשתמשים באופני הרים כאמצעי טיול, וכתוצאה מהגידול העולמי בתיירות אופניים בכלל ובשבילים חוצי תבלי ארץ בפרט.

כדי לאפשר לרוכבים מסלול רכיבה אשר ישלב חוויה ספורטיבית ונופים המיוחדים לארץ, הצבנו לעצמנו מטרה להגדיר מסלול שישלב את ההנאה מהרכיבה עם ידיעת הארץ על נופיה ואתריה החשובים. מאחורי בחירת התוואי הארוך לשביל ישראל לאופניים עמדו שיקולים הקשורים לארץ שאנו מבקשים להכיר לרוכב.

1. התאמה לקהל היעד

כפי ששביל ישראל הרגלי מהווה אתגר להולכים בו, כך גם שביל ישראל לאופניים. בתום המסע הזה באופניים יחוש הרוכב כי לא רק נחשף לנופי הארץ, לתולדותיה ולאנשיה, אלא עמד במשימת חיים – חציית הארץ (cross country), על כל המשתמע מכך מבחינת המאמץ הפיזי והסבולת.

כאמור, קהל היעד של השביל הוא רוכבי פנאי ונופש. קהל זה הנו מגוון מאוד מבחינת כושרו הגופני, רמתו הטכנית, ואורך המקטעים שהוא רוכב במסע אחד. תוואי השביל תוכנן באופן שיאפשר רכיבה למרב הרוכבים "הסקרנים" מהארץ ומחוצה לה, ועדיין יספק חוויית רכיבה איכותית ומעניינת.

דרגת הקושי של השביל הותאמה לקבוצות המבקשות לרכוב מקטעים של ארבעה-חמישה ימים בנסיעה רצופה. דרגת הכושר שתידרש מהרוכב תהיה בינוניות בממוצע, יהיו אזורים שבהם יידרש כושר גופני טוב יותר, ואזורים אחרים שבהם ניתן יהיה להסתפק ברמת כושר רגילה.

כדי לשווק את הרכיבה לאורך השביל לקהלי יעד מגוונים, ההמלצה לתכנון המפורט של השביל היא ליצור קטעי שביל באורך של ארבעה-חמישה ימי רכיבה לפחות, שבהם תידרש מהרוכבים רמת כושר אחידה: בהרי הצפון ובהרי ירושלים תידרש רמת כושר בינונית, במרכז הארץ תידרש רמת כושר נמוכה, ובדרום המדברי יידרש כושר ברמה גבוהה.

גם הרמה הטכנית הנדרשת מהרוכב בשביל צריכה להיות אחידה לאורך המקטעים. הרמה הטכנית שתידרש לאורך רוב חלקי השביל תהיה קלה (ראו פרק הגדרות טכניות); במקטע אחד או שניים, במדבר יהודה ובנגב, תידרש גם רמה טכנית גבוהה יותר נוסף לרמת הכושר הגבוהה.

2. "כרטיס ביקור" של הארץ

הקו המנחה של התוויית מסלול שביל ישראל הרגלי היה מסע בנופים הטבעיים המגוונים של ישראל, בשמורות טבע ובשטחים פתוחים אחרים. זוהי תפיסה נכונה ונבונה של ציר מסע רגלי לאורכה של הארץ – כמקובל בארצות אחרות שבהן הותווה "שביל חוצה ארץ", כגון השביל הטרנס אלפיני (GR11); השביל הטרנס אלפיני (GRS); השביל מים לים של קורסיקה (GR20); או השביל הטרנס אפלצ'י בארצות הברית.

הקו המנחה בהתוויית שביל ישראל לאופניים הוגדר באופן שונה: השביל אמור לייצג את המגוון הגיאוגרפי וההיסטורי של הארץ; המגוון הגיאוגרפי כולל נופים המייצגים את הערכים הטבעיים, נופים המייצגים את הערכים התרבותיים, ונופי תרבות המהווים מפגש של השניים האחרונים. המגוון ההיסטורי כולל את שרידי תרבויות העבר ואת הפסיפס האנושי המורכב המתגורר בארץ בימינו.

לשם כך על המסלול לעבור במרב יחידות הנוף של ישראל – אם לא בכולן – על מנת שיהיה אטרקטיבי ומגוון ככל האפשר, ויציג בפני במטיילים את הפסיפס הנופי של ישראל, שהוא מהעשירים בעולם ביחס למרחב גיאוגרפי כה קטן כישאל.

המסלול צריך לחשוף בפני המטיילים מגוון עשיר מאוד של אתרים מסוגים שונים: גיאולוגיים, גיאוגרפיים, אתרי מים, מצפי נוף, אזורים בוטניים מייצגים, אתרים היסטוריים וארכיאולוגיים, אתרי מורשת מקודשים ליהדות, לאסלם ולנצרות, צורות יישוב השונות אחת מהשנייה מבחינה אתנית, אתרי מורשת וקרוב (מלחמת העצמאות, מלחמת ששת הימים), אתרים משמעותיים הקשורים בציונות, אזורים אורבניים ומפעלי פיתוח חקלאיים ותעשייתיים.

שיטת העבודה

בחירת התוואי נעשתה על ידי הגדרת רשימה מצומצמת של "אתרי חובה" הכלולים ב"כרטיס הביקור" הישראלי, ורשימה רחבה יותר של אתרים מומלצים. חיבור אתרי החובה נעשה בתוואי שיכלול את מרב האתרים המומלצים, ברכיבה חווייתית.

התוואי הוא מסדרון תכנוני ברוחב של כעשרה קילומטרים מכל צד של הציר המרכזי, והוא איננו מצביע על השביל המדויק שבו אמור לעבור השביל. התווייה מדויקת של השביל תיעשה לאחר לימוד מעמיק של מסדרון התכנון, שיכלול ניתוח תוואי השטח, מצאי השבילים הקיימים, הצורך בפריצת שבילים חדשים או סגירתם של שבילים קיימים לתנועת כלי רכב, וכיוצא באלה. שלב זה ייעשה בשיתוף חובבים ומקצוענים מהאזור. במקרים של קשיים מיוחדים עשוי התכנון המפורט אף לחרוג מתחום המסדרון שהותווה בתכנון הראשוני.

כדי שרוכב האופניים לאורך השביל יהיה תמיד במגמת התקדמות אל סוף המסלול, נקבע לשביל תוואי אורכי אחד וברור: הוא מתקדם תמיד מצפון לדרום, תוך כדי התפתלות מזרחה ומערבה. התוואי אינו חוזר צפונה, אם כי ייתכן שהשביל עצמו יעשה זאת. המסדרון

התכנוני אינו מתפצל למספר תוואים ואינו מעמיד את הרוכב בפני התלבטות וויתורים.

כדי לשמור על עיקרון זה ויתרנו במודע על חבלי ארץ שלמים. כך למשל, לאחר שהוגדרו החולה וצפון הכנרת כאתרי חובה, נבחנו שלוש חלופות כדי לחבר ביניהם: חלופת "חווית הרכיבה" בתוואי העולה לשמורת המירון דרך נחל דישון; חלופת "אתרים", העוברת בראש פינה, ביער ביריה ובצפת; וחלופת הירדן, שנבחרה בזכות חשיבותו של נהר הירדן ויופיו של קטע זה, הדרך הקצרה לכנרת, והיכולת לרכוב בו ברצף בירידה ללא עליות. כתוצאה מכך לא יעבור שביל ישראל לאופניים במרכז הגבוה של הגליל העליון. מסיבות דומות לא יעבור השביל בגליל המערבי, בבקעת בית שאן, בגלבע, בנגב המערבי ובמקומות נוספים.

למרות הרצון העז להתוות את קטע המסלול מעמקי הצפון לצפון הנגב, דרך שדרת ההר המרכזי (הרי השומרון, הרי חברון) – נאלצנו להיכנע לתכתיב הביטחוני, ובתוך כך מצטמצם המגע עם נופי ההר המרכזי של ארץ ישראל – להרי ירושלים בלבד. בתנאים של ביטחון לא היינו מוותרים על חבל ארץ נפלא זה והיינו משלבים אותו במסלול הכללי.

כדי לפצות על ההתעלמות מחבלי ארץ שלמים, ניתן יהיה לחבר אל השביל הראשי שבילים מקומיים מעגליים או שבילי רוחב אזוריים.

אתרי חובה" "	אתרים חשובים נוספים	מייצג נושא	דרך מומלצת בין האתרים	ויתור מודע על אתרים חשובים
הר חרמון		ההר הגבוה בארץ	מג'דל שמש	
ברכת רם		נוף געשי ייחודי		
	הר כרמים	הר געש		
	בוקעתא	יישוב דרוזי		

אתרי "חובה"	אתרים חשובים נוספים	מייצג נושא	דרך מומלצת בין האתרים	יתור מודע על אתרים חשובים
יער אודם		יער פארק אלוני תבור טבעי		
אגמון החולה		מסלול נדידת הציפורים		
יסוד המעלה		מושבה		
	גשר הפקק			גוש הרי מירון
	מצד עטרות		תוואי תעלת ההטיה	
הר האושר		אתרי ה"בשורה"		
כפר נחום		אתרי ה"בשורה"	שביל "סובב כנרת"	
	ואדי חמאם			
ארבל		תצפית על הכנרת		
בקעת בית נטופה		נוף תרבות ייחודי		
	יער בית קשת	יער פארק אלוני תבור מוסדר		יער ציפורי – גוש אלונים
תבור		אתרי ה"בשורה"		
נהלל		התיישבות המודרנית		מגידו
	רמת מנשה	פארק מטופח, מרחב ביוספרי	נחל גחר – נחל דליה	
בת שלמה		מושבה		זיכרון יעקב
	עמק מהרל	נוף חקלאי איכותי	שביל אופניים משולט מיער עופר לשמורת הבונים	
	יער אתאטורק	יער קק"ל נטוע		
		חוף הים הטבעי היפה בארץ		
		עיר נמל רומית		
	מעלה נחל חדרה	נחלי מישור החוף		
	ביצת זיתא	שרידי ביצות מישור החוף		
פרדסי השרון		תפוזי Jaffa הפסיפס החקלאי העשיר בארץ		
נחל אלכסנדר		נחל משוקם	לבחון מעבר במפרדה או בשולי כביש חוצה ישראל ממחלף איל עד למחלף קסם	
מקורות הירקון				

אתרי "חובה"	אתרים חשובים נוספים	מייצג נושא	דרך מומלצת בין האתרים	ויתור מודע על אתרים חשובים
לאורך כל נהר הירקון			בגדה הדרומית של הנחל, כדי ליצור הפרדה משביל ישראל הרגלי	
טיילת החוף של תל אביב				
	מקווה ישראל			
ראש החירה		תצפית גוש דן		
נמל תעופה גן גוריון		לאפשר תחילת המסלול ישירות מהמטוס		
	תל חדיד		לא על שביל חוצה ישראל עמוס במטיילים	
מנזרי לטרון				
נוה שלום		יישוב מעורב, תקווה לשלום	דרך בורמה	
חאן שער הגיא		סיפור העלייה לרגל לירושלים		
יד השמונה		יישוב נוצרי מיוחד	"הדרך הרומית"	
אבו ע'וש		כפר ערבי		
תל צובה – סטף		חקלאות הטרסות		
	עמק הארזים		כניסה לעיר	
ירושלים				
עין כרם	עין כרם	צליינות	יציאה מהעיר	
עמק האלה		נוף תרבות דוד וגלית	לא על שביל ישראל במיוחד ברמת אבישור	
תל מרשה		אתר ארכיאולוגי מוסדר עתיר שטחים פתוחים ונוח לרכיבה		
	גבעות גד			
	יער אמציה			
	להב צפון			
	הר סנסנה			
יער יתיר		מפעלי היעור. המלחמה במדבור		

אתרי "חובה"	אתרים חשובים נוספים	מייצג נושא	דרך מומלצת בין האתרים	ויתור מודע על אתרים חשובים
	הר עמשא		לא לעבור על הדרך הרומית העתיקה	
תל ערד		תל מקראי		כתף חצרון
העיר ערד		עיר מדברית		
	בקעת קנאים			
מצדה		אתר מורשת עולמית	ציר סלת – ראש המצוק – מעלה זרון	
קו המים של ים המלח		המקום נמוך בעולם		
נחל סדום, מישור עמיעז		בתרונות חוואר הלשון		
	מלחת נאות הכיכר			
נחל אמציה			נחל מקביל לנחל אמציה נטול רכבי 4x4	
	ממשית	עיר נבטית		מעלה עקרבים
תצפית מראש מכתש קטן				
מכתש גדול				
שדה בוקר				
עבדת		עיר נבטית אתר מורשת עולמית	נחל עבדת נחל גבא ונחל יתר. ע"פ מסלול 9 של פורום תיירני הנגב	
	מצפה רמון		דרך טיילת המצוק, מרכז המבקרים וגשר כביש 40	
	דרך הפסלים		מעלה מחמל	
דרך הבשמים		אתר מורשת עולמית	למצד נקרות בדרך הרומית ולא בנחל	
ראש קניוני ברק / ורדית			נחל עשוש – נחל זעף	
שזפון			לאורך הכביש בגלל שטח אש	

אתרי "חובה"	אתרים חשובים נוספים	מייצג נושא	דרך מומלצת בין האתרים	יתור מודע על אתרים חשובים
שחרות		יישוב מדברי מיוחד		
	באר מתק			הערבה חי בר יטבתה
	הר ברך		נחל בטם	
	מעלה סירים		נחל עתק, רחם תחתון	
בקעת תמנע			נמרה	
	צוקי עברונה			
	גבעת בהט			
	בקעת שחרות		נחל רודד	
נחל שלמה		כניסה מרשימה למפרץ אילת	רמת יותם	
שמורת האלמוגים				

תיאור גיאוגרפי של התוואי

שביל ישראל לאופניים חוצה את יחידות הנוף הבאות מצפון לדרום :

1. הר החרמון
2. רמת הגולן הצפונית
3. עמק החולה ומערכת הירדן
4. מפתן כורזים וקניון הירדן ההררי
5. הגליל התחתון, על מערכת רכסיו ועמקיו
6. עמק זרעאל
7. רמת מנשה והכרמל
8. מישור חוף הכרמל וחוף הכרמל
9. מישור השרון
10. נהר הירקון והעיר תל אביב
11. בקעת אונו בגבול מישורי השרון ומישורי פלשת
12. השפלה הצפונית
13. הרי ירושלים
14. השפלה הדרומית וגבול הרי חברון
15. בקעת באר שבע ועמק ערד
16. מדבר יהודה (חתך רוחב מערד למצדה)
17. מצוק העתקים של ים המלח ממצדה וערד לנווה זוהר

18. כיכר סדום
19. צפון הערבה וחבל בתרונות חוואר הלשון
20. הנגב הצפוני ומכתשיו (המכתש הקטן והמכתש הגדול)
21. רמת עבדת (משדה בוקר למצפה רמון)
22. מכתש רמון
23. נופי הבראשית של הר הנגב המזרחי
24. מישורי צניפים
25. בקעת עובדה – גבול הנגב הדרומי והרי אילת
26. בקעת תמנע והרי אילת
27. מפרץ אילת

כתוצאה מהגדרת אתרי החובה נוצרו הבדלים משמעותיים בין תוואי שביל ישראל להליכה לבין תוואי שביל ישראל לאופניים, והם בולטים בעיקר במקומות הבאים:

1. שביל ישראל לאופניים עובר משיפולי החרמון וצפון רמת הגולן אל עמק החולה, וחוצה את עמק החולה לאורכו, בעוד שהשביל הרגלי מטפס ממקורות הירדן אל רכס נפתלי ואל הרי מירון. שביל האופניים עובר גם לאורך הירדן, שמשמעותו התרבותית לתייר רבה יותר מאשר נופי הר מירון.
2. בתכנון שביל ישראל לאופניים הושם דגש ברכיבה לאורך חופיו הצפוניים-מערביים של אגם הכנרת, שלאורכו פזורים רוב אתרי הנצרות, בעוד שביל ישראל הרגלי מגיע לחופי הכנרת ועולה הישר אל רמות הגליל המזרחי.
3. שביל ישראל לאופניים נותן תפיסה רחבה להתיישבות בעמק יזרעאל (נהלל כמשל).
4. שביל ישראל לאופניים והשביל הרגלי חוצים את תל אביב לאורך הירקון, המאפשר כניסה לעיר דרך שטחים פתוחים מטופחים; אך בעוד שביל ישראל הרגלי רק חוצה את תל אביב ממערב למזרח, הרי שביל ישראל לאופניים חושף את הרכב לכל חזית הים העירונית של תל אביב.
5. שביל ישראל לאופניים עולה בהרי ירושלים, נכנס אל תוך העיר ירושלים וחוצה אותה לאורכה – כאחד הערכים החשובים לתייר, בעוד שהשביל הרגלי חוצה את הרי ירושלים במרחק ניכר ממערב לעיר.
6. שביל ישראל לאופניים והשביל הרגלי משיקים פחות או יותר בקטע שמעמק האלה ועד לשפלה הדרומית, אך מכאן מתפצלים נתיבים, כאשר השביל לאופניים פונה חדות מזרחה אל מדבר יהודה ואל מצדה – על מנת לכלול את מצדה במסלול וכן את מסלול הנוף הנהדר שלאורך מצוקי מדבר יהודה, הצופים אל ים המלח ואל הרי מואב; השביל הרגלי אינו עובר בתחום מדבר יהודה אלא ממשיך דרך הרי הנגב הצפוני אל ממשית והמכתש הגדול.
7. למרות הקושי הפיזי בחלק הדרומי של הארץ – הרי אילת – נבחר בעבור השביל לאופניים אזור הרי אילת, ולא הערבה; השיקול הוא נופי ואקלימי, והוא – לאפשר חצייה של יחידת הנוף המגוונת ביותר מבחינה גאולוגית וגיאומורפולוגית של ישראל לעבר מפרץ אילת: מכתשי

תמנע ועמרים (תצפיות מלמעלה); נופי הגרניט של דרום הרי אילת; ונופי הערבה הדרומית הנשקפים למטייל למטה, במזרח.

8. בקטע שבין מכתש רמון והערבה המרכזית העדיפו מתכנני השביל הרגלי את נופי ארץ הבראשית המרתקים של מזרח הר הנגב המרכזי (מצוקי רמון הצפון-מזרחיים, קניוני נחל חולית ונקרות, מצפה הנוף הנהדר של הר יהב והסדקים של נחל דבורה ואשבורן); שביל האופניים נמשך לאורך דרך הבשמים הנבטית – עובדה המאפשרת למטייל להיחשף לאחד הנושאים המרתקים בתולדות הנגב: שילובו של הנגב בנתיני הסחר של המור והלבונה מדרום חצי האי ערב אל חופי הים התיכון.

חלוקה לימי רכיבה

בטרם החל התכנון המפורט נראה כי תוואי השביל יתחלק לכ-26 ימי רכיבה רצופים: כארבעה ימים מהגולן לגליל; כארבעה ימים מהכרמל לתל אביב; כשישה ימים בשפלה, בהרי יהודה ובירושלים; כחמישה ימים בדרום יהודה ובמדבר יהודה; כארבעה ימים במרכז הנגב; וכיומיים בהרי אילת.

רוב ימי הרכיבה יסתיימו בקרבת שירותי תיירות קיימים. בשלושה ימים בערך בדרום וביום אחד במרכז תידרש לינת שטח.

גיוון המסלול – מבחינת הנופים והאתרים, מבחינת רמת הכושר, ואף מבחינת הרמה הטכנית – מבטיח כי כל רוכב יוכל למצוא לעצמו עניין בקטעים ארוכים לאורך השביל, אם לא בכולו.